

## Književne novosti

**Rado Murnik: Znanci.** Povesti in orisi. V Ljubljani 1907. Založil Lav. Schwentner. Tisk Blasnikovih naslednikov. — Oceno priobčimo prihodnjič.

**Janeza Trdine zbrani spisi.** IV. knjiga. Bajke in povesti III. V Ljubljani 1907. Založil L. Schwentner. Cena broš. 2 K, vez. 3 K 20 h, po pošti 20 h več. Ta zvezek obsega enajst spisov, ki se odlikujejo vsi po znanih vrlinah Trdinovega peresa. K prejšnjim zvezkom Trdinovih zbranih spisov bode vsakdo rad tudi tega pridružil.

**Ivan Cankar: Martin Kačur.** Življenjepis idealista. — Knezova knjiž. XIII (1906). — Dve vrsti neenakih človeških stvorov: egoistov in altruistov razločuje že vsakdanje življenje. Sodba o teh in onih je odvisna od sodnikovega stališča in meja med neenako številnima taboroma je nestalna in izpremenljiva. Idealist Kačur takole modruje o tem velikem razkolu v človeški družbi: „Čudno je to in razumeti ne morem: žive tam ljudje, sami zase in za svojo družino, ne menijo se za nikogar, ne koristijo nikomur; lahko bi svet poginil in ne genili bi mezinca, da bi ga rešili, samo da ostane njih hiša. Ti ljudje so spoštovani in velika je njih beseda. Pa je nekaj drugih, nekaj ljudi posebne sorte, čisto drugačnih, nespametnih ljudi. Ne delajo zase, ne žive zase, temveč hočejo na vsak način, vkljub sebi, svoji družini in vsemu svetu, živeti za druge ljudi; kakor Kristus, ki se je dal križati v blagor drugih (20).“ Ali družba samozadovoljnih, lenih mas ne mara za darove idealistov, ker nima zmisla za njih vrednost, saj jim ti le motijo mirno uživanje tega, kar so si pridobili v potu svojega obraza. Zato je razumljivo, da velja četa teh nesebičnežev za nepotrebno in nadležno, zato pa je težko njeno življenje na zemlji. Vse to Kačur bolj slutí, nego da bi bil v duši prepričan o težkih posledicah, ki izvirajo zanj za življenje. Kako bi sploh mogel dosti premišljati o tem, saj se zaveda svoje mladosti, poštene volje in prekipevajoče ljubezni za vse, kar se imenuje življenje. Da so ga za kazen prestavili iz Kotline, kjer se je bil malo sprl z županom in župnikom, in da so mu že s tem vžgali na čelo znamenje, ki naj svari vnete predstojnike in tudi poštene rodoljube, tudi tega ne more razumeti mladenič v svojem svetem hrepenenju po izražanju, po oranju narodne njive. Debeli zdravnik ga je sicer svaril, njegovi cinični nauki, polni trpke ironije, so proti njegovi volji zapustili lahke sence v Kačurjevi duši, ampak da je kaka naravna vez med to človeško razvalino in med njim, navdušenim zidarjem lepše narodne prihodnosti, tega niti pomisliti ne more. Sicer mu je postajalo hladno in vedno hladneje okoli srca, ko je spoznaval te paznike, ki ga bodo nadzorovali pri narodnem delu: prekanjenega kramarja-župana, jezuitsko mrzlega in zaupno-nezaupnega župnika, sladkega pedanta nadučitelja, in s težavo se je moral boriti proti priznanju, da je imel tolsti zdravnik prav s svojo črnoglednostjo. Senca v njegovi duši je rasla, svetlo samozaupanje je kopnelo, nehoté je čutil nekaj hlapčevskega v sebi, proti čemur se je zastonj upiral. In vendar še ni bilo govora o kakem neukazanem delu, o kaki resni borbi. V Kačurjevi duši je bilo tisto neprijetno razpoloženje, katero čuti sicer močan, samozavesten človek, ki še ni poskušal svojih sil, ker nima še pravega merila za nasprotnikove moči. Kakor same od sebe prihajajo bodrilna uvaževanja, ki ne koristijo nič, ki izdajajo le notranjo razburjenost. Kačur pa išče tolažbe tudi izven sebe, išče je pri

deklici, ki jo ljubi z vso strastjo prve ljubezni; in temu posvetnemu otroku, pravi hčeri svoje matere, odkriva prorok novega evangelija svoje srce in stresa pred njo bogastvo svoje duše. Deklica pa se čudi takim besedam, ki jih razumeti ne more, ker je otrok tega sveta, član tiste družbe, ki tehta vse na kilo in meri vse na vatlje. „Kaj vam to koristi?“ Kačur pa: „Kjer je korist, tam ni . . . tam ni poštenosti.“ (20, 21) Kakor voda in ogenj! V svoji kristalni poštenosti, v plamenu prve ljubezni Kačur na dekletu seveda ni videl nič drugega nego „lepoto njenih oči, njenih lic in njenih ustnic“, ni pa videl tistega prezirljivega materinega smehljaja, ki je izražal preziranje, ker subjekt ni poraben za njene koketne namene. Ubogi Kačur, ki je iskal v tej mrzlo-bahati hiši v Bistri tolažbe, moči in čistega srca za prvi in odločilni naskok! In namesto velike moči, ki je je iskal izven sebe, se vrača napol poražen domov. Kmeti ljudje, vračajoči se od maše, ga srepa, sovražno pogledujejo, nekateri mu privoščijo celo zbadljivo psovko, in to so tistega naroda sinovi in hčere, ki jim hoče priboriti boljšo bodočnost. Ampak motiš se, Kačur, če misliš, da bi te obvarovali tega sovraštva visoki škornji in kamižola! Le eno je potrebno: poslušaj debelega zdravnika, pusti svet pri miru in dobro ti bode na zemlji; uvažuj razmere! Motiš se, učitelj, ako misliš, da ti bo boj lažji, ker nasprotniki nimajo „nazorov, idej, prepričanja“ (15). Vsega tega jim ni treba za to, da pogazijo takega črviča; treba le, da se za palec pomakne k tebi to široko, leno, rejeno telo mase in te pritisne ob steno. Žalostno zate, da ti je še edino zavetje v tem težkem hipu pred bojem, kjer hočeš nastopiti kot vojskovodja mladih čet, debeli zdravnik s svojim cinizmom in ironijo. Le toliko še preostaja, da izveš o njegovem prekrasnem rokopisu, ki ga skriva v miznici: „Tamle v miznici imam napisano razpravo in zaključek te razprave je resen in jako dobro utemeljen nasvet, da naj država zapre v blaznico vse idealiste, ki človeštvu več škodujejo, nego koristijo . . . Edino, kar dosežejo s svojo norostjo, je to, da dajejo potuho in pretvezo šarlatanom, ki se skrivajo pod masko blaznega idealista, da laže kradejo denar in glorio“ (28). Tako ta veteran taboraške dobe, ki ga je lastno poštenje pripeljalo v pristan ciničnega pesimizma; on pa je edini pravi prijatelj titansko želečemu Kačurju in on, debeli zdravnik, ga tudi spremlja v boj, ne morda, da bi mu bil podpora k zmagi, ampak da bi ga kakor otroka ščitil pri porazu, ki ga za gotovo pričakuje. In zgodilo se je: Verski fanatizem, egoistna omejenost in pijana požrešnost — poteptajo v blato Kačurjeve idealne osnove. So tam sicer delavci-strojarji, ki hrepene po pouku, in dolgi kmet mu bodrilno namežikuje, ali to je šele zarja, ki obeta v prihodnosti beli dan. Nastane tepež, kozarci in stoli lete, Kačur pa poražen od surovosti beži. Seveda, nekaj šarlatanske spretnosti v tej stvari bi bil lahko porabil mladi evangelist, govoril bi bil lahko brez žolča, kakor mu je svetoval zdravnik, a končni uspehi bi bil isti. Tako je doigrano prvo dejanje Kačurjevega življenja, odločena pa je tudi njegova končna usoda, ki jo je slutil zdravnik že od prvega začetka. Kar sledi temu prizoru v krčmi, je izborna karakteristika značajev, druga stran iste svetinje: župnik, nadučitelj, župan. — Kačurja so za kaznen prestavili v Blatni dol, v zapuščeno hribovsko gnezdo, kjer se je bil prejšnji učitelj iz dolgega časa — obesil. Tudi to drugo dejanje je po svoji plastiki, realistični lapidarnosti risanja in pripovedovanja umotvor posebne lepote in celo za Cankarjevo bogastvo deloma čisto nova stran. Prikazuje pa nam umetnik res poseben svet in ljudi kakor iz predpotopne dobe. Ali življenje je življepje, človek je povsod iz istih snovi, samo da se giblje njegovo dejanje in nehanje tu v širših, tam v ožjih krogih. Pust je Blatni dol in Kačurju se zdi, da človeku iz širokega sveta ni mogoče tu živeti. A vendar živi in ne beži drugam, dasi ni priklenjen na verigo. Tu živi tudi

župnik že dvajset let, in vendar so bili tudi njega, mladega človeka, za kazen predstavili sem, ker je bil prenapreden, ker je bil rodoljub in je učil fante peti. Danes ta župnik nič več ne ve o velikem svetu in tudi noče vedeti o njem; pokmetil se je in postal podoben tem surovim ljudem, skrbi ž njimi in se ž njimi veseli, oznanja jim božjo besedo, oni pa mu odrajujejo bero in kar je predpisano. Ne šel bi več v svet in njegovi verniki bi ga niti ne pustili; on pa tudi sam dobro ve, da bi bil tam zunaj sam sebi v napotje in bi poginil kakor drevo, prepozno presajeno v tujo zemljo. Kačur prvič naleti na moža, ko le-ta gnoj kida, kar je učitelju grozen pogled. Ker pa nič tako jasno in tako grozno ne more označiti Kačurjevega novega bivališča in njega prebivalcev kakor klasična pridiga župnikova, ki jo je imel prvo nedeljo po učiteljevem prihodu, naj jo doslovno navedem: „Kristjani! Prišel je v Blatni dol nov učitelj, mlad gospod, tamle stoji pred zakristijo!“ Vsi so se ozrli na Kačurja. „Da boste pošteno ravnali z njim! Drugače boste imeli z mano opraviti! — Zakaj pa se smeje tisti paglavec tam? Ti, ki stojiš zraven, primi ga za lase; dobro ga primi! — Da ne boste tako ravnali s tem učiteljem, kakor ste s prejšnjim, ki ste ga gnali, rokovnjači, naravnost v pekel! Če se ga le eden dotakne, ali če ga postrani pogleda, mu bom tako neznansko nategnil ušesa, da bo pomnil svoje žive dni! In po odvezo naj si gre k Nacetu iz Razora ali pa Brlinčku iz Močilnika; pri meni je ne bo dobil! Pa otroke pošiljajte v šolo, kolikor morete! Če nima posla na polju, naj ne postaja brez opravila, naj ne hodijo za gnezdi stikat in žogo bit! Nikdar naj ne ugledam takega smrkavca na cesti! Neusmiljeno ga bom naklestil in očetu bom poslal žendarje v hišo! Kaj mislite, da je učitelj zastonj plačan? Saj bi nam denar kradel, če bi stal v šoli s palico in bi nobenega blizu ne bilo! Pa vam še jaz maše ne bom bral, ne bom izpovedoval in ne obhajal, ampak samo vlekel denarje in pa ves dan: luk, luk, luk — in mav, mav, mav! — Učitelju pa je tudi treba povedati, da naj z našimi paglavci po pameti v cerkev hodi! Dobro naj jih naklesti, korenito nabije, kadar je potreba! In potreba je zmerom! Naučiii se itak ne bodo nič, ker so preneumni, ampak vsaj strah bodo imeli pred palico! — Kar nam je treba danes še drugega povedati, je tole: ne kradite, ne pobijajte se po krčmah in dedci naj puste babe in babe dedce pri miru, drugače bo joj! Amen!“ Kdo bi rekel, da ne govori iz teh besed realna preteklost, morda celo hribovska sedanost! Na vsak način pa je to tudi klasična oznaka župnika samega. To torej je Kačurjevo „ukazano“ delo, če to izpolni, bo storil svojo dolžnost. Pri maši je bila med kmetskim svetom bujno razvita deklica z rdečo židano ruto; vsa njena prikazen ni spadala v ta okvir, zato je vzbujala Kačurjevo pozornost. In kakor se je njegov prednik v službi iz dolgega časa obesil, tako se je Kačur iz dolgega časa — zaljubil. To se pravi: ne zaljubil, ker ljubezen je le ena in to je bil podaril nevredni Minki iz Bistre, ki mu je še vedno bleščala pred očmi, ampak zagledal se je vanjo in jo pozelel, ker poželenje je rodilo zvezo teh dveh čisto nesorodnih bitij.

(Konec prih.)

**Zabavna knjižnica.** Založila in na svetlo dala „Slov. Matica“. XVIII. zvezek. Uredil Josip Kostanjevec. V Ljubljani 1906. — Knjiga obsega po vrsti sledeče spise:

1.) L. Seršen: *Povest o literatu*. — Razume se, da je to povest o slovenskem literatu; če pa se govori o slovenskem literatu, se misli vedno na človeka, ki je zgrešil svoj poklic, namreč ne poklic literata, ampak praktični, življenjski poklic, tisti, ki ga nepriznani duhovitniki imenujejo filistrskega. Ta filistrski poklic pa literati zgreše vedno zaradi svojega talenta in baš v trenutku, ko ga zgreše, šele prav odkrijejo svoj talent. — To je doslej tip slovenskega literata v

## Književne novosti

**Ivan Cankar: Martin Kačur.** Življenjepis idealista. — Knezova knjiž. XIII (1906). (Konec.) Ko pa se je streznil Kačur, je začutil, da je pala prva kepa blata na njegovo dušo; zopet se je pojavila v njegovem srcu tista neodločnost vpričo velikih vprašanj, ki pomeni že pol poraza, in tako je moral učitelj tudi v tem hipu podleči svojemu poželenju in tako se do gležnjev pogreznil v blato svoje nove domovine in je lezel vedno globlje. Bil je sicer okoli sebe in se upiral usodi, ki jo je jasno začutil, ali posegle so od zunaj, iz onega tabora močnejše roke in ga vleklo k sebi. Tako se je zgodilo, da se je poročil Kačur s tisto bujno deklico, pri kateri je iskal in našel le telesne utehe. Kako bi zdaj ključoval svetu in delal za druge, ko ima najhujše nasprotnike v svoji hiši! Kačur pa misli, da bo baš s tem idealnim delom izpolnil praznino, ki je nastala v njegovem srcu, odkar je vzel k sebi človeka, ki mu ne more odkazati mesta v svojem srcu. Ali moti se, kajti tudi v Blatnem dolu je župan, je župnik, so posestniki - kmetje, ki z zaničevanjem zro na lačne bajtarje. In sedaj, ko ni več čistega brezmejnega čistega zaklada v njegovem srcu, zdaj hoče razsipati Kačur svoje zaklade med ubožce, ki iz nesvetih namenov, radi telesne lakote, iztegujejo roke po duševnem kruhu, ki jim ne more tekni. Ampak tukaj v hribovski kotlini so še druge postave; kovač, ki je oznanjal nov evangelij, da je zemlja vseh ljudi last, je ob žeganju obležal s krvavo glavo v jarku. Tako mora Kačur tudi v tem zadnjem boju podleči, saj ima v lastni trdnjavi izdajalca; zato tudi v tem hipu ne pride do odločilne bitke, pred časom položi omahljivec orožje, tisti pa, ki so hoteli iz kakršnegakoli povoda biti njegovi zavezniki, gredo s srdom v srcu in psovskami na jeziku mimo učiteljevega doma. Kačur je vstal in se odpravil. „Kam?“ ga je pogledala žena. „Pit!“ „Pit pa lahko greš!“ (87). In v pijači je iskal in našel nekdanji evangelist tolažbo; privadil se je Blatnemu dolu, se pobratil z župnikom in postal podoben tem grobim hribovcem. Prošnje za premestitev je delal le iz navade in je bil vselej vesel, kadar so mu katero odbili. Zato ga je v prvi hip neprijetno zadelo, ko je prišla po desetih letih ugodno rešena prošnja, ampak radi žene in radi — mladostnih spominov se je vesel odpravil na mesto nove službe. Tesno mu je bilo sicer pri srcu v tej veliki luči širokega sveta, ustrašil se je, ko je videl, da so v žarkem solncu sence še temnejše, ali tolažil se je kakor jetnik, ki se vrača iz ječe in se še ni privadil prostosti, katere se je toli veselil. Pa ne samo, da se je vživil v srce Blatnega dola, ampak izgubil je tudi vse stike z zunanjim svetom pozabil je, da se svet suče nekam naprej. Zato so zgrešeni in otročjesmešni njegovi spokorniški sklepi, da hoče biti sedaj krotak in previden, kakor da mu je sploh to potreba; zato je v zasmeh tovarišem in vsemu svetu, on, prebivalec mračnega Blatnega dola, on, ki je tako brez vse sebičnosti žrtvoval svoje mladostne sile, da je s svojim mučeništvom pognojil njivo, na kateri bodo želi drugi, ki so prišli pozneje ali ki so znali — uvaževati. Tako se je pojavil nekdanji njegov prijatelj Ferjan, ki je o pravem času skrival svojo naravo pod krinko pijanca. On, duševni slabič, ki je bil Kačurju komaj do kolena, je imel to koristno modrost tega sveta, da je čakal svojega voza ob cesti in vstopil, ko je bila prava ura. Sedaj je Kačurjev predstojnik, nadučitelj, seveda, ker je steber naprednega učiteljstva. Postransko je, da se zdaj prijateljsko vsiljuje nesrečnemu

idealistu in da ga, rekel bi, par hipov pozneje tako krvavo žali. In v tej ponižanosti in v pričo tega klavnega napredka dobe se vzbude v uničenem možu zadnje sile, sile umirajočega junaka. Pred koncem pa mu je dano še bridko spoznanje, da je presodil in premeril velikost svoje tragedije. „Sel je nekoč mlad fant, napotil se je v svet z lahkim korakom in njegovo srce je bilo polno upanja. Pa ni bilo samo upanja polno, neizmerna ljubezen, vseobsežna, je bila v njem. Šel je in je ponudil od svojega bogastva, od svoje ljubezni ljudem. „Glejte, razbojnika, ponuja nam ljubezen — kamenajte ga!“ Zgrnili so se okoli njega in so metali nanj kamenje in blato, dokler se ni zgrudil . . . In ko je vstal, je šel dalje, čez hribe in je ponudil ljudem od svojega bogastva, od svoje ljubezni. „Glejte, razbojnika, ponuja nam ljubezen — kamenajte ga!“ Zgrnili so se okoli njega in so metali nanj kamenje in blato, dokler se ni zgrudil . . . Takrat pa se je zgodilo čudo: pest blata je padlo v njegovo srce in blato se je razlivalo zmerom više in je zalilo srce do vrha. Težko je bilo, tako da njegovi koraki niso bili več tako prožni in lahki kakor prej; hrbet mu je klonil, glava se mu je povesila. In zgodilo se je drugo čudo; od tistega trenutka, ko je bllo padlo blato v njegovo srce, ni hrepenel več v višavo, ne v daljavo; ljubil je močvirje, temo vlažnega gozda, mračne zaseke, gluhe in pozabljene, skrite med hribi. In zgodilo se je tretje čudo; ljudje, ki so ga kamenali nekoč, so stali zdaj kraj gozda, v gorkejšem solncu, ob močvirju, na trdnejši zemlji, nad zaseko, više v klancu in so kazali nanj: „Glejte ga, ki nima ljubezni v srcu!“ In ko je zaslišal njih smeh, se mu je storilo inako, in . . . (121—122). Tako je gledal Kačur zdaj na svoje življenje in na svet, in to je jedro našega umotvora. Zato pa je tudi spoznal, da „ni več poti“ pred njim, da je dokončana usoda, izpita grenka kupa, treba le, da se pretrga še zadnja veriga, kaka spona, ki ga veže na ta svet. Seveda je nezdrav in slaboten tudi ta zadnji simbol, tako negativen zanj, za nekdanjega evangelista, kakor je bilo brezuspešno njegovo borjenje. Kačurju je umrl tretji otrok, njegov ljubljenelec, nadložen stvor, simbol njegovega greha; tako je usahnil zadnji virček ljubezni. Kačur se je napotil; nebo je bilo temno, oblačno, močan veter je nosil sneg po zraku. Kačur pa se je opotekal po cesti in nazadnje je padel: „po kantonskem kamenu se je razlila kri in curljala v sneg“ (127). „Dobro sem hotel, odpustite!“ ti glasovi so zamirali v zimski samini, a Kačur se je smehljaj, kajti tisti kovač, ki je bil tam v Blatnem dolu obležal s preklano glavo, se je sklonil k njemu in ga ljubeznivo sprejemal — mučenika za resnico in napredek. In jaz pravim na koncu: Če bo take plodove rodil Cankarjev veliki, bodisi iz zaničevanja porojeni mir, tedaj nam bodi pozdravljen, kajti Cankarjev genij še ni porodil lepšega umotvora od tega idealistovega življenjepisa. *Dr. Iv. Merhar.*

**Deželni muzej Rudolfinum v Ljubljani.** Poročilo za leto 1906, sestavil muzejski kustos dr. phil. Walter Šmid. Ljubljana 1907. Vsebina: 1. Muzejska kronika. 2. Arheološki oddelek. 3. Kulturnozgodovinska, narodopisna in obrtna zbirka. 4. Knjižnica. 5. Arhiv. 6. Naravoslovski oddelek. Risbe je izvršil akademski slikar Peter Žmitek. Poročilo je izšlo tudi v nemškem jeziku.

**O prvinah in spojinah.** Osnovni nauki iz kemije, rudninoznanstva in hribinoznanstva. S posebnim ozirom na hranitbo pitomih rastlin. Spisal Frančišek Štupar, tajniški pristav c. kr. kmetijske družbe kranjske. 37 podob. Ljubljana, 1907. Tisk in komisijska založba „Učiteljske tiskarne“. Dobiva se v „Učiteljski tiskarni“ v Ljubljani, Gradišče 4. Cena v tiskarni 1 K 50 h, po pošti 1 K 66 h.

**Spolne bolezni.** Ljudstvu v pouk in svarilo napisal dr. J. Demšar, specialist za kožne bolezni v Ljubljani. V Ljubljani 1907. Založil L. Schwentner. —